

KALOCSA VIDÉKE ÉS NÉPE

Szemelvények a kalocsai I. István Gimnázium honismereti gyűjtéséből
1963—1973. Szerkesztő: *Kuczy Károly*
(Kecskemét, 1973. 239 old.)

Akik egy kicsit is járatosak az ifjúsági honismereti mozgalomban, hallották már a kalocsai I. István Gimnázium honismereti szakkörének s vezetőjének, *Kuczy Károlynak* hírét. Tudják, hogy 1967-ben ők adták otthont a középiskolás fiatalok első országos honismereti tanácskozásának, s sokan emlékeztek hangulatos bemutató foglalkozásukra az 1970-ben, Pápán rendezett II. Országos Diák-Honismereti Konferencián. A szakkör legjobb tagjainak nevét ott találjuk a diáknapki pályázatok nyerteseinek névsorán, s természetesen az országos honismereti táborok résztvevői között is. Amikor az immár tíz esztendőss szakkör gazdag eredményeiből válogatott kötetet kezünkben tartjuk, örömet érzünk, hogy munkálkodásuk terméke szélesebb körben terjedhet el. A címlap montázsra előre jelzi érdeklődésük hármasként: helytörténeti, néprajzi és néprajzi kutató tevékenységüket.

A kötet *helytörténeti* része az iskola-, társadalom-, gazdaság- és intézménytörténet, valamint a természetvédelem köréből közöl jól dokumentált írásokat, melyek a kötetnek mintegy a felét teszik ki. Mint a kiadvány másik két részében, itt is csak szemelvényeket kaphatunk, a teljes dolgozatok közléséhez nem elegendő a tér. A témák megválasztásából, az anyaggyűjtés módjából megállapíthatjuk, hogy a közlemények értéke több szempontból is elismerésre méltó: a kész munka ismeretközlő érdemén túl érezzük bennük a következetes és sokszínű nevelőmunka eredményeit. A szűkebb értelemben vett történettudomány mellett az egészségügy, a gazdálkodás és a földrajz területére is kitekintenek az ifjú munkatársak. A krónikaszerű vagy

szociográfikus feldolgozástól a komplexebb vizsgálódásig a téma többféle megközelítésével és feldolgozásával találkozunk e részben, melyből *Gajai János* és *Schön Ferenc* Kalocsa környékének vizsgálgatója című munkáját kell külön elismeréssel kiemelni.

A második rész a *néprajz* különböző területeiről — állattartás, földművelés, közlekedés, népi táplálkozás, népviselet, disztóművészet, népszokások, hiedelmek — szóló közleményeket tartalmaz. A szakköri munka sokoldalúságáról ez a 70 oldalas fejezet is meggyőző bennünket, s itt még inkább sajnáljuk, hogy az adott terjedelem a teljes dolgozat közlését nem tette lehetővé. *Szabó Ilona* értékes pályamunka-részleteiből arra következtethetünk például, hogy a Kalocsa környéki hagyományos paraszti gazdálkodás teljes anyagát be tudnák mutatni gyűjtéseik alapján, ha arra terük lenne. *Tóth Margit* írásának olvasásakor — s pápai bemutatójára emlékezve — pedig azt sajnáljuk, hogy a kiadvány technikája nem tette lehetővé a pingálás színes illusztrálását. A néprajzi anyag megközelítése és feldolgozása az előző résznél is eredményesebb szakmai előkészítő munkát sejtet. Felhasználják a szakemberek által összeállított gyűjtési útmutatókat, *kérdőíveket*; tudatosan törekszenek arra, hogy a tájnyelvi szavakat, kifejezéseket lejegyezzék, értelmezzék, kiemeljék a szövegből. Joggal vonjuk le ismételtlen a tanulságot: ezek azok a területek, amelyeken a diák-munkatársak igen eredményesen dolgozhatnak.

A *Névgyűjtés és néprajz* című harmadik részben *Szabó Erzsébet* Uszód külterületének neveit teszi közzé. A gyűjtemény egyik legértékesebb dolgoza ez, mely a fellendült hazai helynévgyűjtés eredményeit hasznosítva magas színvonalon tesz eleget a nyelvi adatközlés követelményeinek. A népi adatközlések kiejtészű lejegyzése is tanúsítja, hogy középiskolás diákok megfelelő felkészítés után e téren is igényes, a tudományt segítő teljesítményre képesek. A kalocsai gimnázium honis-

mereti szakkörének — a kötet végén közölt jegyzék szerint is — a névgyűjtés az egyik erőssége. Nagyon sajnáljuk, hogy csak mutatványt kaphattunk ilyen irányú eredményeikből.

A kötet szerkesztője arra törekedett, hogy a szakkör munkájának irányairól képet adjon az olvasónak. Ezt sikeresen meg is valósította. A tíz éves jubileum, a nagyobb nyilvánosság előtt való első jelentkezés indokolja e törekvést. Általános tanulságként mégis azt javasoljuk, célszerűbb lenne a jövőben a tematikus szerkesztés elvét követni: így nyerne többet a nyilvánosság, sőt a szaktudomány is. Jól tudjuk, a kalocsai szakkör példamutató tíz évének terméséből máris kitelne egy újabb kö-

tetre való, s ha arra lehetőség adódik, egységesebb profil s teljesebb közlés lesz a válogatás szempontja. A szép kiállítású kiadvány — a kétezres példányszám lehetőségével élve — remélhetőleg eljut minden szakkörhöz, s nemcsak a kalocsai közösség újabb sikereihez járul hozzá, hanem mások tevékenységének fellendítéséhez is.

Jó ügyet szolgál, arra érdemes szakértőt támogat a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya a kötet kiadásával. A honismereti mozgalom minden munkása elismeréssel köszönti a tíz esztendő szakkört, mely minden bizonnyal újabb szép eredményekkel folytatja eddig is kiváló munkásságát.

Kováts Dániel

DABAS NAGYKÖZSÉG ÉVKÖNYVE

(Dabas, 1973. 144 old.)

A Honismereti Híradó 1973. évi 3—4. száma már bemutatta ennek a sikeres kiadványnak addig megjelent két kötetét. Az ismertetés írója, *Halász Péter* javasolta, hogy a jövőben az Évkönyv közöljön több, a község múltjával, népeletével foglalkozó tanulmányt. Úgy látszik, a szerkesztők elgondolása meggyezett ezzel a kívánsággal, s ebben is másban is továbbfejlesztették sajátos krónika-műfajt képviselő kiadványukat. Az Évkönyv krónika-része (5—102. lap) bizonyos szerkezeti változtatásokat kapott. A szerkesztő bizottság előszava így ír erről: „A tapasztalatok, a hasznos bírálatok formai változtatásra kényszerítettek bennünket. ... Az eddigi kronológikus sorrendet felváltjuk, egy más formára, melyben nemcsak a nagyközségi tanács, de a nagyközségben tevékenykedő intézmények, üzemek története is helyet karhat.” Valóban, ezzel a változtatással, teliesebbé, s áttekinthetőbbé lett az évkönyv anyaga. Most a krónikás részben „Az 1972. év története” c. fejezet ad hónapoként eszerint elrendezett áttekintést az eseményekről, külön tárgyalva a Hazafias Nőfront és a községi Vöröskereszt tevékenységét, majd az „Ipari termelés”. „A mezőgazdasági termelés fejezetének alatt foglalkozik a községi üzemek, termelőszövetkezetek és az ÁFESZ működésével, illetőleg a helybeli Gyóni Géza kiállítóterem kiállításával, s egyúttal közli *Emil Boleslav Lukac* „Emlékezés Gyóni Gézá-

ra” c. írását, amely eredetileg a pozsonyi Irodalmi Szemle 1972. októberi számában jelent meg, s amely tartalmazza *Gyóni Géza* „Cézár, én nem megyek!” és „Csak egy éjszakára” c. háború-ellenes verseinek szlovák fordítását is. Ebben a részben kapott helyet az „Ifjúsági Tábor, Révfülöp” c. képes tudósítás is, amely beszámol a járás úttörőinek és KISZ-fiataljainak, a járás közösségeinek és termelőszövetkezeteinek összefogásával, és csaknem félmillió forintot érő társadalmi munkával létrehozott intézmény megnyitásáról. Az Évkönyv záró, „A múlt útjai” c. fejezete (103—125. lap) *Fábián Miklós* két munkáját teszi közzé. Az egyik a „Dabas I. kerület (Sári község) dülönevei” c. díjnyertes pályamunka, a másik a „Dabas nagyközség műemlékei” c. hasznos, fényképekkel illusztrált összeállítás, amelynek társszerzője *Járomi Lajos*.

Az anyagot név- és tárgymutató teszi áttekinthetővé.

Örömmel látjuk, hogy a többféle lehetséges falukrónika-típusnak ez a bevált, maradandó történeti anyagot tartalmazó, s emellett a község lakosságát is jól tájékoztató, a tanács és a lakosság egészséges kapcsolatának kialakítását szolgáló formája egyre inkább megizmosodik Dabason. Reméljük, hogy a mostani kötet mellé rendre sorakoznak majd a további évkönyvek is, s — a lapunk említett számában ismeretett, ugyancsak példamutató Abonyi Krónikával együtt — az ország más helyeiben is követőkre találunk ezek a jó kezdeményezések.

M. P.

TERMELŐSZÖVETKEZET- TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

(Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest,
1972. 386 old.)

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártörténeti Bizottsága elhatározásából több kutató-csoport arra vállalkozott, hogy megírja a magyar mezőgazdaság nagyüzemi átalakulásának történetét. A gazdaságtörténeti szempontból is kiemelkedő tudományos vállalkozás első gyűjteményes kötete a Mezőgazdasági Múzeum kiadványaként jelent meg és három termelőszövetkezet történetével foglalkozik.

A termelőszövetkezet-történeti tanulmányok gazdaságtörténeti értékét és a tudományos vállalkozás jelentőségét hangsúlyozza az a körülmény, hogy a kiadvány bevezetőjét *dr. Dimény Imre* mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter írta.

Mi legyen a szövetkezeti nagyüzemi átalakítás általános váza? Hogyan közelíthető meg ez a sokoldalú politikai, társadalmi és gazdasági jelenség? Erre igyekszik választ adni a könyv első részében *Donáth Ferenc*. Hangsúlyozza, hogy a nagyüzemi mezőgazdaság története a gazdálkodás és a termelés fejlődésével kvantifikálható, ez azonban nem szakítható el a politikai és a társadalmi erők vizsgálatától. Lényegesen tartja a termelőszövetkezetekénti fejlődés bemutatását, hiszen „a nagyüzemi válás folyamatát mindenekelőtt az üzemből, a termelés alapvető tényezőinek meglete és összhangja szempontjából kell figyelemmel kísérni”. A történet fő színtere tehát az üzem, ahol a termelési tényezők megbombolt összhangjának nagyüzemi szinten való helyreállításáért folyik a küzdelem.

Az első termelőszövetkezet, amelynek fejlődésével megismerkedhetünk a *makói Úttörő Termelőszövetkezet*. A tanulmány szerzői *Halász Péter* és *Tóthné Loós Gyöngyi* tudományos alaposan elemzik — a fejlődés periódusainak megfelelően — a gazdálkodás, az üzemszervezés -vezetés főbb jellemzőit, a vállalati jövedelmezőség alakulását, a tagság helyzetét, a növénytermesztés technológiáit, szervezési kérdéseit és az egy-egy időszakra jellemző egyéb tényezőket.

A makói Úttörő 1949. február 29-én alakult, tehát a legkorábban megalakult termelőszövetkezetek közé tartozik. Gazdasági és társadalmi helyzete 1953 után szilárdult meg, majd ezt egy

lendületes, többé-kevésbé folyamatos fejlődés követte. A szövetkezet történetében a fejlődés tetőpontját az 1960—64-ig terjedő időszak jelentette, annak ellenére, hogy az 1960—61-es években végrehajtott intenzív fejlesztéssel a tagság meglehetősen felhígult. Ebben az öt esztendőben a szövetkezet országos sikereket ért el, és minden tekintetben a legeredményesebben gazdálkodott.

Az 1960-as évek második felét ellentmondásokkal terhes, kiegyensúlyozatlan időszakként jellemzik a szerzők. Sokoldalúan elemzik azokat a tényezőket, amelyek a szövetkezetben egyre jobban kiéleződő belső ellentmondásokhoz vezettek, s amelyek hatására megromlott a kapcsolat a vezetőségben belül, valamint a vezetőség és a tagság között. Az 1970. évi tavaszi árvíz által okozott súlyos károk tovább szították a szövetkezet belső ellentétét, amely végül is katasztrofális helyzetet eredményezett. A szanalás után kibontakozó fejlődés azonban a makói Úttörő Tsz újbóli megszilárdulását eredményezte, s újra megvalósult a tagság és a vezetőség szakszerű, fegyelmezett munkája és hatékony együttműködése.

A következő monográfiában *Szenay László* a *tiszakarádi Új Élet Termelőszövetkezet* fejlődését tárja fel társadalmi-gazdasági oldalról. Az Új Élet Termelőszövetkezet fejlődésének története részben a termelőszövetkezeti mozgalomra általában jellemző tendenciákat, részben specifikus társadalmi-gazdasági jelenségeket tartalmaz. A szövetkezet fejlődésének sajátosságai közül a szerző a következőket emeli ki: „a háztáji állattartás színvonalával összefüggésben a részes művelés szerepének megmaradása, s ebből adódóan a tagság és a közös gazdaság kapcsolatának eléggé ellentmondásos fejlődése.”

Az Új Élet Termelőszövetkezet 1957 tavaszán alakult. A szövetkezet mostoha adottságok között gazdálkodik, és ma sem tartozik az élvonalbeli termelőszövetkezetek közé. A tanulmány választ ad a gazdaság ágazatainak korábbi és jelenlegi helyzetéről, a gépesítés fejlődéséről és az üzemi jövedelmezőség alakulásáról. A tagság és a vezetőség munkájának eredményeképpen az Új Élet Termelőszövetkezet jelenleg viszonylag jó eredményekkel büszkélkedő, s a tagság biztonságos megélhetését biztosító gazdasággá fejlődött.

A *belvárgyulai Közös Út Termelőszövetkezet* nagyüzemi fejlődésének történetét írta meg *Csepely-Knorr András*. A Baranya megyei átlagos feltételek

között működő gazdaság jelenleg a korszerű mezőgazdasági nagyüzemek közé tartozik. Megalakulásakor — 1958-ban — kisparszti szemlélet és a kisüzemi eszközök jellemezték a közös gazdaságot. Ma már azonban nagyüzemi módon gazdálkodik a termelőszövetkezet, jelentős termelési eredményekkel.

Csepely-Knorr részletesen elemzi azokat a változásokat, amelyek a technológia és az üzemi szervezet fejlődésével jelentkeztek és vizsgálja ezek hatását a termelőkapacitásokra. A technika fejlődése viszont növekvő igényeket támaszt a szakemberek iránt. A szakemberutánpótlás megoldása ezért a szövetkezet legfontosabb feladatai közé tartozik.

A kötet eddig felsorolt monográfiái a nagyüzemi átalakulás *gazdasági vonatkozásait* elemezték. Más oldalról viszont felmerülhet a kérdés, hogy miként befolyásolták a fejlődést azok a tényezők, amelyek emberi oldalról, a tagság tudatvilágában jelentkeztek. Erre igyekszik az utolsó részben választ

adni *Szijjártó András*. Vizsgálódásához a szükséges adatokat az előbbi monográfiában elemzett belvárgyulai Közös Út Termelőszövetkezetből nyerte.

A termelőszövetkezet-történeti tanulmányok első könyvének tudományos színvonala, gazdaságtörténeti értéke mindenképpen méltó a tudományos vállalkozás méretéhez. A három monográfia mellett kiemelkedő tudományos értéke van Donáth Ferenc bevezetőjének, amelyből megismerhetjük a nagyüzemi fejlődés általános vázát, a fejlődés különböző szakaszait és az ezt meghatározó gazdaságpolitikai változásokat. A monográfiák fő értéke, hogy nem sablonosak és a termelőszövetkezet fejlődését mélyrehatóan, kritikailag elemzik. A vizsgálatokat leginkább az ökonómiai szemlélet hatja át, és emellett a szociológia és a technológiai szemlélet is szerephez jut. Végül jól kiegészíti a monográfiákat a belvárgyulai szociológiai vizsgálat, amely a nagyüzemi átalakulást emberi, társadalmi oldalról vizsgálja.

Dr. Papp Zsolt

A VÁSÁROSNAMÉNYI HONISMERETI SZAKKÖRÖK 10 ÉVES MUNKÁJÁRÓL

Módszertani levél.

Szerk.: *dr. Gyarmathy Zsigmond*

(Szabolcs-Szatmár megyei Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1968. 66 old.)

Ez a kiadvány a beregi vidék újkori hagyományának s a történeti emlékek gyűjtésének eredményeit foglalja magába.

A szakkörök tevékenysége az egész járásra kiterjed. Munkájukban részt vesznek a községi pedagógusok, a *felöltött* szakkör más tagjai. Az *ifjúsági* és *krónikairó* szakkör is eredményesen működik.

Munkájuk súlypontja az elmúlt 50 év történetének kutatása. Ezen belül a tanácsköztársaság, az internacionalisták emlékei, a felszabadulás eseményei s az új élet megindulása a központi téma. Búvárkodásukkal egy majdani monográfia alapjait szeretnék lerakni. A kutatásban együttműködnek a múzeummal, levéltárral, könyvtárral.

Az elmúlt évtizedben — főleg kollektív munkával — számos értékes, díjat nyert pályamunkát készítettek a beregi tájról, pl. a népi bizottságokról; a paraszti életforma átalakulásáról. Pá-

lyaműveik 1—1 példányát elhelyezték a járási könyvtár helytörténeti gyűjteményében.

Jelmondatuknak érzem egyik megfogalmazásukat, amelyben a Honismereti Szakkört a gondolkodásra való nevelés egyik legalkalmasabb fórumának tartják.

Figyelemre méltó gyakorlati tevékenységükre utaló munkaformáik bemutatása: levelezés útján való kapcsolattartás, konzultáció, fogadóórák, szakkörök, szakköri önkormányzat, tudományos emlékülések.

A kiadvány további részében személynéket közölnek a szakkör és a szakköri tagok munkáiról. Pl. a vásárosnaményi járás társadalmi átalakulásának kérdéseiről; a Magyar Tanácsköztársaság epizódjairól; a felszabadulással kapcsolatos emlékekről; a földreformról; a járás tsz-einek megalakulásáról és történetéről.

A kiadvány közli a szakkör eddigi pályaműveinek adatait, valamint egy kérdőív található benne a községi adatok gyűjtéséről.

Kivánjuk, hogy a kiadvány tanúsága szerint az elmúlt 10 évben módszereiben köveésre méltó munkát végzett vidéki szakkör lelkesedése, ügybuzgalma a meglevő nehézségek ellenére az elkövetkező időkben se lankadjon.

N. D.